

Наталія ЮРІЙЧУК,
orcid.org/0000-0001-8308-3283
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(Переяслав, Київська область, Україна) nd711@ukr.net

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)

На сучасному етапі в системі вищої освіти є потреба в оновленні змісту мовної підготовки майбутніх фахівців. «Українська мова (за професійним спрямуванням)», що вивчається на нефілологічних спеціальностях як обов'язкова дисципліна загальної підготовки здобувачів вищої освіти, спрямована сформуванню мовної особистості, яка використовуватиме всі набуті знання, уміння і навички для оптимальної мовної поведінки в професійній діяльності.

Вченими у різні часи активно обговорюється проблема особливостей вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», а також формування культури професійного мовлення фахівців різних галузей.

Мета статті: на основі аналізу наукової літератури дослідити особливості формування культури професійного мовлення здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей під час вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», визначити ефективні методи і прийоми організації навчального процесу з окресленої проблеми.

Формування культури професійного мовлення у здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей зумовлене потребами сфери їх майбутнього фаху. Кожна спеціальність має свою професійну термінологію, ряд функціональних особливостей, що потребує розвитку певних загальних та фахових компетентностей, які трансформуються у відповідні програмні результати, а також в особистісний досвід майбутніх фахівців.

Особливості підготовки здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей полягає в умінні орієнтуватися у певній освітній галузі, самостійно приймати рішення, бути компетентним у питаннях професійного усного та писемного спілкування, оскільки кожна спеціальність, з погляду мовної освіти, оперує специфічною вузькоспеціальною лексикою та мовними конструкціями, які здобувачі вищої освіти повинні опанувати у процесі вивчення загальних та спеціальних дисциплін.

Таким чином, формування культури професійного мовлення здобувачів нефілологічних спеціальностей є ключовим аспектом їх професійної підготовки. Вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» сприяє розвитку загальних та фахових компетентностей, розширює мовні можливості майбутніх фахівців, що є необхідною умовою для успішної роботи в професії. Для досягнення цієї мети важливо застосовувати сучасні методи та прийоми організації навчальної діяльності, враховуючи специфіку майбутньої професії здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: культура професійного мовлення, українська мова (за професійним спрямуванням), нефілологічні спеціальності, мовна підготовка, фахова термінологія.

Nataliya YURIYCHUK,
orcid.org/0000-0001-8308-3283
Ph. D in Pedagogics,
Assistant Professor at the Department for Ukrainian Linguistics and Methods of Education
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
(Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine) nd711@ukr.net

FORMATION OF PROFESSIONAL SPEECH CULTURE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS OF NON-PHILOLOGY MAJORITIES IN THE PROCESS OF STUDYING THE UKRAINIAN LANGUAGE (FOR PROFESSIONAL DIRECTION)

At the current stage in the system of higher education, there is a need to update the content of the language training of future specialists. «Ukrainian language (for professional direction)», which is studied in non-philology majors as a mandatory discipline of the general training of higher education applicants, is aimed at forming a linguistic personality that will use all acquired knowledge, abilities and skills for optimal linguistic behavior in professional activities.

Scientists at different times actively discuss the problem of the peculiarities of the study of the discipline «Ukrainian language (by professional direction)», as well as the formation of a culture of professional speech of specialists in various fields.

The purpose of the article: based on the analysis of scientific literature, to investigate the peculiarities of the formation of the culture of professional speech of students of higher education of non-philology majors during the study of the discipline «Ukrainian language (for professional direction)», to determine effective methods and techniques of organizing the educational process from the outlined problem.

The formation of the culture of professional speech among students of higher education in non-philology majors is determined by the needs of the field of their future profession. Each specialty has its own professional terminology, a number of functional features that require the development of certain general and professional competencies, which are transformed into relevant program results, as well as into the personal experience of future specialists.

The peculiarities of the training of students of higher education in non-philology majors is the ability to navigate in a certain field of education, to make decisions independently, to be competent in matters of professional oral and written communication, since each major, from the point of view of language education, operates with specific highly specialized vocabulary and language constructions that students of higher education education must be mastered in the process of studying general and special disciplines.

Thus the formation of the culture of professional speech of students of non-philology majors is a key aspect of their professional training. Studying the discipline «Ukrainian language (for professional direction)» contributes to the development of general and professional competences, expands the language capabilities of future specialists, which is a necessary condition for successful work in the profession. To achieve this goal, it is important to apply modern methods and methods of organizing educational activities, taking into account the specifics of the future profession of higher education students.

Key words: culture of professional speech, Ukrainian language (by professional direction), non-philological specialties, language training, professional terminology.

Постановка проблеми. Вища освіта вимагає нових підходів до підготовки конкурентоспроможних фахівців, які протягом навчання не тільки набувають теоретичних знань, а й здатні застосовувати їх у подальшій професійній діяльності. Майбутній фахівець повинен уміти постійно розвиватись та самовдосконалюватись. На сучасному етапі в системі вищої освіти є потреба в оновленні змісту мовної підготовки майбутніх учителів. «Українська мова (за професійним спрямуванням)», що вивчається на нефілологічних спеціальностях як обов'язкова дисципліна загальної підготовки здобувачів вищої освіти, саме спрямована сформувати мовну особистість, яка використовуватиме всі набуті знання, уміння і навички для оптимальної мовної поведінки в професійній діяльності. Оскільки успіх ділових стосунків, досягнення поставленої мети в професійній сфері залежить багато в чому від культури спілкування, мовної поведінки вчителя не тільки у колективі, а й з учнями та їх батьками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вченими у різні часи активно обговорюється проблема особливостей вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», а також формування культури професійного мовлення фахівців різних галузей (А. Коваль, Л. Мацько, С. Караман, Р. Кацавець, Л. Паламар, Н. Бабич, А. С. Токарська, С. Шевчук, Л. Погиба, Т. Гриценко та б. ін.).

Різні підходи до викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)»,

привели до виходу у світ численних навчально-методичних посібників та підручників (Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням. Підручник. (2023), Юрійчук Н. Українська мова (за професійним спрямуванням). Навчально-методичний посібник. (2022), Кацавець Р. Українська мова: усна і писемна. Ділове спрямування. Навчальний посібник. (2020), Мацюк З. та ін. Українська мова професійного спілкування. Навчальний посібник. (2023), Луцак С. та ін. Українська мова за професійним спрямуванням. Підручник. (2024), Голоюх Л. Українська мова за професійним спрямуванням. Навчальний посібник. (2022) та багато інших.

Проте попри наявність значної кількості праць, досі не достатньо з'ясованими залишаються питання формування культури професійного мовлення здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей.

Мета статті: на основі аналізу наукової літератури дослідити особливості формування культури професійного мовлення здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей під час вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», визначити ефективні методи і прийоми організації навчального процесу з окресленої проблеми.

Виклад основного матеріалу. Формування культури професійного мовлення у здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей зумовлене потребами сфери їх майбутнього

фаху. Спеціальність – це «категорія сфери праці, що характеризує напрям спрямованості трудової діяльності і специфіку роботи в межах професії...» (Енциклопедія, 2008: 868). Тому кожна спеціальність має свою професійну термінологію, ряд функціональних особливостей, що потребує розвитку певних загальних та фахових компетентностей, які трансформуються у відповідні програмні результати, а також в особистісний досвід майбутніх фахівців.

Особливості підготовки здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей полягає в умінні орієнтуватися у певній освітній галузі, самостійно приймати рішення, бути компетентним у питаннях професійного усного та писемного спілкування, оскільки кожна спеціальність, з погляду мовної освіти, оперує специфічною вузькоспеціальною лексикою та мовними конструкціями, які здобувачі вищої освіти повинні опанувати у процесі вивчення загальних та спеціальних дисциплін. При цьому їм потрібно поглибити й удосконалити знання з української мови, здобути в закладі загальної середньої освіти, розвивати вміння і навички правильно користуватися словниковим запасом, що в результаті спрямоване на оволодіння нормами літературної мови, піднесення культури їхнього мовлення, вироблення навичок автоматично грамотного письма, вивчення різних видів ділових документів, набуття навичок їх складання, засвоєння етикету ділової кореспонденції тощо. Уміння спілкуватись мовою професії сприяє швидшому засвоєнню спеціальних дисциплін, підвищує ефективність праці, допомагає орієнтуватися у професійній діяльності та ділових контактах.

Дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням) є загальнодержавною, її вивчають усі без винятку здобувачі вищої освіти незалежно від обраного фаху, вона є вкрай необхідною, оскільки саме вона певною мірою усуває прогалини у навчанні української мови в закладах загальної середньої освіти і сприяє підготовці фахівців належного професійного та інтелектуального рівня у ЗВО. Основна мета дисципліни полягає у формуванні особистості, що володіє вміннями і навичками вільно, комунікативно виправдано послуговуватися мовними засобами у спілкуванні для забезпечення її всебічної мовленнєвої компетенції.

На вивчення «Української мови (за професійним спрямуванням) виділено недостатню кількість годин (три кредити). Основна увага викладачів зосереджена на вивченні здобувачами вищої освіти документознавства та справочинства, забу-

ваючи про те, що особливе місце в системі професійної підготовки фахівця належить все-таки розвитку необхідних знань з української мови, формуванню культури професійного мовлення тощо. Саме тому багато потрібно ще зробити для того, аби українська мова зайняла належне місце в усіх сферах суспільства, слід приділяти більше уваги проблемі розвитку усного професійного мовлення, практичному застосуванню знань із дисципліни тощо.

Українська мова (за професійним спрямуванням) не повинна дублювати шкільну програму з української мови, вона має зовсім інші та ширші завдання: сприяти підготовці висококваліфікованих фахівців, які володіють державною мовою та вільно нею послуговуються у всіх сферах, зокрема у професійній. Як результат, викладання дисципліни не слід зводити до повторення шкільного матеріалу та складання ділових паперів. Потрібно спланувати роботу так, щоб дати здобувачам вищої освіти нові відомості, в основу яких покладено не тільки загальнонаукову термінологію, а й фахову.

Важливо озброїти здобувачів вищої освіти знаннями з усіх мовознавчих розділів, забезпечити оволодіння нормами української мови, дотримання вимог культури усного й писемного мовлення, застереження від найпоширеніших помилок, добір лексичних засобів відповідно до конкретної мовленнєвої ситуації тощо.

Роботу над розвитком культури мовлення здобувачів вищої освіти слід проводити з урахуванням двох аспектів: піднесення загальномовної культури майбутніх фахівців і піднесення їх фахової мовної культури. Обидва аспекти взаємодіють між собою, хоча кожен з них має свої особливості.

Культура професійного мовлення включає низку елементів, таких як правильність, чіткість, логічність, багатство та доцільність використання мовних засобів. Вона має не тільки відповідати мовним нормам, але й бути адаптованою до вимог конкретної професійної сфери. У цьому контексті особливе значення має здатність здобувачів вищої освіти застосовувати термінологію, відповідно до фахової спеціалізації, а також здатність до аргументації, аналізу та обґрунтування своїх висновків.

Формування культури професійного мовлення здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей відбувається через використання різноманітних методів навчання, зокрема інтерактивних. Так, наприклад, використання рольових ігор та моделювання професійних ситуацій дозволяє практикувати мовлення в контексті реальних про-

фесійних ситуацій, формувати вміння будувати аргументовані фахові дискусії.

Застосування мультимедійних технологій (презентації, відео-лекції, проекти, електронні словники тощо) сприяють розвитку здібностей до професійної комунікації у форматі сучасних інформаційних інструментів.

Аналіз професійних текстів та документів розвиває здатність використовувати спеціальну термінологію, а також формує навички написання фахових текстів.

На жаль, однією з основних проблем вивчення української мови (за професійним спрямуванням) є низький рівень мотивації у здобувачів нефілологічних спеціальностей, оскільки багато хто не усвідомлює її важливості в професійній діяльності.

До системи підготовки здобувачів вищої освіти входять лекційні та практичні заняття, самостійна робота, проміжний та тестовий контроль.

Лекційні заняття покликані висвітлити найважливіші теоретичні питання з української мови.

Мета практичних занять полягає у поглибленні й закріпленні знань здобувачів вищої освіти, отриманих протягом лекцій, вироблення практичних навичок доречного використання засобів професійного спілкування, певних мовленнєвих конструкцій, основна увага зосереджується на різних видах словникової роботи, що «має на меті насамперед збагатити словник студентів, особливо термінологічною, фаховою лексику, виховати в них чуття слова, навчити вільно орієнтуватися у словниковому запасі української мови, правильно використовувати його, залежно від сфери й мети спілкування» (Юрійчук, 2014: 152).

Під час роботи з фаховою термінологією здобувачі вищої освіти працюють зі словниками, виписують відповідні терміни, визначають походження, значення, сферу використання, з'ясовують правила написання, вимови, вводять

їх у речення, добирають синоніми-відповідники до іншомовних термінів і навпаки.

«Лексичний аналіз термінів сприяє інтенсивному їх засвоєнню й запам'ятовуванню, поглиблює зацікавлення обраним фахом. Порівняння української термінології з іншомовною дає змогу уникати термінологічних запозичень, надмірне впровадження яких небажане для будь-якої мови. Нові поняття, що входять у сферу ділового мовлення як іншомовні терміни, потребують адекватного перекладу, добору українських відповідників, без чого неможливий розвиток сучасної ділової української мови, і цей аспект вивчення мови вкрай необхідний» (Юрійчук, 2014: 153).

Таким чином, подібні методи та прийоми організації навчальної діяльності значно сприяють формуванню професійного мовлення, кращому засвоєнню загальноомовної і фахової мовної культури майбутніх фахівців.

Висновки. Формування культури професійного мовлення здобувачів нефілологічних спеціальностей є ключовим аспектом їх професійної підготовки. Вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» сприяє розвитку загальних та фахових компетентностей, розширює мовні можливості майбутніх фахівців, що є необхідною умовою для успішної роботи в професії. Для досягнення цієї мети важливо застосувати сучасні методи та прийоми організації навчальної діяльності, враховуючи специфіку майбутньої професії.

Дослідження особливостей редагування фахових текстів, складання найпоширеніших видів ділових паперів, розвиток й удосконалення культури документування здобувачами вищої освіти неспеціальних факультетів на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) становить перспективи подальших наших наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Петрожалко Ю. В. Формування культури професійного мовлення у студентів економічного фаху ВНЗ. *Наукові записки*. Том 84. 2008. С. 29 – 33.
3. Савчук Н. М. Українська мова за професійним спрямуванням: навчальний посібник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. 160 с.
4. Юрійчук Н. Д. Роль української мови (за професійним спрямуванням) у фаховому становленні студентів ВНЗ. *Теоретична і дидактична філологія : Збірник наукових праць*. Вип. 18. Переяслав-Хмельницький. 2014. С. 150 – 154.
5. Юрійчук Н. Д. Застосування сучасних форм і методів організації навчальної діяльності студентів під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». *World Science: problems, prospects and innovations*. 2021. Торонто, Канада. С. 767 – 773.

REFERENCES

1. Entsyklopediia osvity (2008). [Encyclopedia of education]. / Akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy; hol. red. V. H. Kremen. Kyiv: Yurinkom Inter, 1040 s. [in Ukrainian].
2. Petrozhalko Yu. V. (2008). Formuvannia kultury profesiinoho movlennia u studentiv ekonomichnoho fakhu VNZ. [The formation of a culture of professional speech among students of economics at higher educational institutions]. *Naukovi zapysky*. Tom 84. S. 29 – 33. [in Ukrainian].
3. Savchuk N. M. (2019). Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam. [Ukrainian language for professional direction] Uman : VPTs «Vizavi». 160 s. [in Ukrainian].
4. Yuriichuk N. D. (2014). Rol ukrainskoi movy (za profesiinym spriamuvanniam) u fakhovomu stanovlenni studentiv VNZ. [The role of the Ukrainian language (according to professional training) in the professional formation of university students.]. *Teoretychna i dydaktychna filolohiia: nadbannia, problemy, perspektyvy rozvytku: Zbirnyk naukovykh prats*. Vyp. 18. Pereiaslav-Khmelnitskyi: PP «SKD». S. 150 – 154. [in Ukrainian].
5. Yuriichuk N. D. (2021). Zastosuvannia suchasnykh form i metodiv orhanizatsii navchalnoi diialnosti studentiv pid chas vyvchennia kursu «Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam». [Application of modern forms and methods of organizing students' educational activities during the study of the course «Ukrainian language for professional direction»]. *World Science: problems, prospects and innovations*. Toronto, Kanada. S. 767 – 773. [in Ukrainian].